© www.kjnt.ro/szovegtar

Jakab Albert Zsolt

1848–1849 emlékezetének kialakítása Kolozsváron

1848. március 15-én még nem volt forradalom Kolozsváron. 1848–1849 között nem volt szabadságharcok színhelye a város: „egyetlen alkalommal sem vált csatatérré, nem ostromolták meg, nem gyújtották fel" (Gaal 1998. 1.), a forradalom és szabadságharc emlékezete mégis erős. Több mint félszáz emlékhely utal a 19. század ezen eseményeire, utcák, terek, épületek viselik a nyomait, ünnepek, megemlékezések kötődnek a későbbiekben ezekhez az eseményekhez, tartják életben és teszik állandóvá emlékezetüket. Hogyan alakult ki, tehát hogyan jött létre és hogyan változott ez az emlékezet Kolozsváron?

Az 1848–1849-es események megjelenítéseinek, szimbolikus folyamatainak rekonstruálását és elemzését az eseményekkel és emlékállításokkal kapcsolatos esetlegesen összeválogatott sajtóanyag, a történeti munkák, valamint saját adat- és forrásgyűjtésem, illetve a megfigyeléseim alapján kialakított értelmezések segítségével végeztem el. Vizsgálódásaim során főleg az emlékállításokra, az emléktárgyak (szobrok, emléktáblák) létrehozására, az emlékezet tárgyiasítására, kihelyezésére figyeltem. A dolgozat szűkebbre szabott kerete miatt el kellett tekintenem az emlékezet térbeliesítését kísérő és periodikusan újradefiniáló emlékezési gyakorlatok és ünnepek alaposabb elemzésétől.[1]

Az eseményekről való rituális megemlékezésekről, az ünnepek retorikájáról, 1848–1849 alapnarratívájának állandó és helyzetfüggő etnikai-politikai újraaktualizálásairól a probléma összetettsége miatt még további vizsgálatok lesznek szükségesek.

A kollektív emlékezet és a hagyomány szerveződésének kutatása több évtizedes, melynek – a továbbiakra nézve hipotetikus – eredményei jelentik a kolozsvári kutatásom elméleti keretét. A kollektív emlékezet létrejötte nem spontán folyamatként, hanem konstrukcióként, kitalálásként értelmezhető. Támpontként Eric Hobsbawm megállapításai szolgálnak, aki a kollektív emlékezetet kitalált hagyományként, a 19. századi, gyors társadalmi-gazdasági változásokat mutató Európa hagyományteremtéseként értelmezi. A tömeges hagyománytermelés időszaka az 1870–1914 közötti ötödfél évtized (Hobsbawm 1987.).

1. Az emlékezet kihelyezésének elméleti megközelítéseiről, az emlékezet térbeliesítésének kolozsvári eljárásaihoz lásd Jakab 2003. és 2005.

Az emlékezet szervezése nem egyéni, hanem kollektív folyamat eredménye. Maurice Halbwachs szerint az emlékek felidézése meghatározott társadalmi keretben adott, e feltételek között történik és tölti be funkcióját. Az emlék kollektív jellegét a közös tudatállapotra való referálás adja. A társadalmi keret pedig az emlékezetet felülvigyázó, működtető intézményként tételeződik, amely az emlékezési eseményt szabályozva a társadalmi konszenzust biztosítja (Halbwachs 1925. VIII–IX.). Ilyen szabályozó intézményeknek tekinthetők esetünkben azok a társadalmi csoportok (egyletek, társaságok, klubok stb.), amelyek létrehozzák, fenntartják, működtetik a vizsgált események emlékezetét.

Kik teremtik meg a hagyományt?

A forradalom és szabadságharc emlékezete a Bach-korszakban elfojtás, tiltás alá esett. Az eseményekről való megemlékezés, a meghalt honvédoknak kijáró tiszteletadás a törvényellenesség körébe tartozott. A népi kultúrában ezzel szemben korán kialakult egy folklórhagyománya ezeknek az eseményeknek.[2]

A kiegyezés (1867) után lehetőség nyílik a szabadságharc eseményeiről való megemlékezésekre. Ezek a gyakorlatok kezdetben az informális emlékezetalakítás eszközeivel élnek: félhivatalos rítusokról, kisebb csoportok által támogatott és a gyászszertartások szimbolikus eszköztárát aktivizáló közösségi megnyilvánulásokról beszélhetünk. 1869-ben a Kolozsváron kivégzett Tamás András honvédtisztnek állítanak emlékkövet a Házsongárdi temetőben, a következő szöveggel (bár sem az esemény helyszínét, sem a sírt nem tudták azonosítani): EMLÉKÉRE/ VOLT CS(ászári). K(irályi). HUSZÁR ŐRNAGY/ KÉSŐBB HONVÉD ALEZREDES/ CS(ík). MADÉFALVI/ TAMÁS ANDRÁSNAK/ KI SZÜ(letett). OCT. 26 1784./ HAZA IRÁNTI SZERETETÉÉRT/ MINT VÉRTANU KISZENVEDETT/ KOLO'SVÁRT NOV. 9. 1849./ EMELVE/ CS(ík). SZÉKI HONVÉD EGYLET ÁLTAL/ TÖBB LELKES KOLO'SVÁRI/ POLGÁROK HOZZÁJÁRULTÁVAL/ 1869.

Az első megemlékezés szintén temetőben, Bölöni Farkas Sándor sírjánál zajlott 1873. március 15-én (Gaal 1998. 1.).[3]

2. A Kríza Ildikó által szerkesztett kötet (Kríza 1998.) tanulmányainak megállapításai, valamint Vajkai Aurél munkája (Vajkai 1998.) a népi díszítőművészetről, továbbá Kósa László könyve a paraszti múlt- és történelemszemléletről (Kósa 1980. 137–164.) bizonyítják az események korai népi feldolgozását.

3. Bem József tábornok tábori zenésze, Salamon János és cigányzenekara játszott hazafias dalokat (Gaal 1998. 1.).]

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A rítus megválasztott helyszíne arra enged következtetni, hogy az események kapcsán elsősorban a halottakról való megemlékezésre tevődött a hangsúly. Ezt a gyászünnep-jelleget támasztja alá az a tény is, hogy Kolozsváron a honvéd(ok)nak a temetőben állítottak emlékoszlopot. A kollektív emlékezet kihelyezésének így a temető volt a terepe.

Az eseményeknek a reprezentatív nyilvánosságba való kikerülése, a köztéri emlékezési kultúra megszületése a következő évekhez köthető. 1874-ben a megemlékezés még nélkülözte a nyilvánosabb tereket, bár bekerült a város belső központjába. Ezúttal már a Redut nagytermében rendezték meg az ünnepséget. A reprezentatív helyszín az 1848-as forradalom nagy (kolozsvári) eseményének helyszíneként vált indokolttá: ebben a teremben mondták ki az uniót Magyarországgal. A megemlékezés hangulatára az ünnepélyesség vált jellemzővé, mintegy jelzéseként annak, hogy nem a bukott szabadságharc tragikumára, hanem a forradalom érvényes vívmányára (a 12. pont), az unió eseményére tevődött a hangsúly.

A korai megemlékezésekhez hasonlóan a történészi/történetírói pozíció is a legitimizáló szándék felől tételeződött. 1888-ban jelent meg Jakab Elek Kolozsvár történetének harmadik és egyben utolsó kötete. A szerző nagyszabású vállalkozása éppen az 1848-as forradalmi események bemutatásával zárul (Jakab 1888.).[4]

Annak ténye, hogy a helytörténeti munka kitűzött határa éppen ez az esemény, azt jelzi, hogy 40 év távlatából már érzékelhetőként adódott egy új történelmi korszakhatár, lehetségesnek és szükségesnek mutatkozott egy új határeseménynek a kanonizálása. Maga a „korszak" is egy szelektív kategória, utólagos konstrukció. Kulcsár-Szabó Zoltán szerint az emberi élettapasztalatok, önértelmezések is szükségszerűen az idő reflexiójára kényszerülnek (Kulcsár-Szabó 2000. 90.). Az emberiség korszakokban gondolkodik, a szemlélő jelenkora mindig egy (korszak)határtól számított. Odo Marquard szerint a korszakhatárok felépítése (sőt: lebontása, áthelyezése), az idő „behatárolása" alapvető antropológiai igény, a „határszükséglet" kifejeződése (idézi Kulcsár-Szabó 2000. 90.). A korszakváltásokat mindig csak meghaladottként, utólagos nézőpontból lehet szemlélni. A „nagy események" az utólagos jelentésteremtések következtében megterhelődnek, „csak a történet későbbi alakulása (és alakítása) felől válnak »nagygyá«, és emelkednek ki az adott pillanatban lezajló párhuzamos, akár széttartó események közül" (Kulcsár-Szabó 2000. 91.).

4. A szabadságharcról *Szabadságharcunk történetéhez* címmel írta meg emlékeit (1880).

Érdemes elidőzni Jakab Elek leírásánál, mivel jól szemlélteti a múltban lezajlott, de a jelenből megítélt események minőségét. A forradalom hírére „néhány percz alatt a váratlan meglepetés első benyomásai alatt hazafias lelkesedés s örömre buzdulás hatotta át a város lakosait. Nem zajongó kitörés – egy csöndes belső öröm áramlata látszott az arczokon" (Jakab 1888. 1020.). A történelmi cezúrát, a korszakváltó (kolozsvári) esemény időpontját a szerző a forradalom híre megérkezésének másnapjával jelöli: „Mikor 1848. márcz. 21. az ó idő és rendszer összeroskadva letünt, s az új, lelket szivet fölrázólag bekövetkezett…" (Jakab 1888. 1019–1020.). Ezen a napon fogalmazták meg a polgári őrség felállításáról, az unióról, a törvény előtti egyenlőségről és közteherviselésről stb. szóló törvénytervezetet. Ez az eszme megszületésének ideje[5], a nagy kezdet: „A rövid indítvány egy nagy jövőnek programja és kerete!" (Jakab 1888. 1021.). A történészi reprezentáció az eseményt mint ünnepet mutatja be: „…nagy tömeg közönség: uri rend, polgárság, tanuló ifjak, nemzeti szinü zászlókat lobogtatva jöttek a városház elé, melyeken ily feliratok voltak:»UNIO. ÉLJEN AZ UNIO. ÉLJEN AZ ALKOTMÁNYOS MONARCHIA. ÉLJEN A FELSÉGES URALKODÓ-HÁZ. ÉLJEN A SZABAD SAJTÓ, KÖZTEHERVISELÉS, TÖRVÉNY ELŐTTI EGYENLŐSÉG, POLGÁRI ŐRSEREG!« s több hasonlók. A zászlók nagy száma csaknem erdőnek látszott, a szép három-szin a nap sugáriban megtörve festői látványként tárult a néző elé. A sziveken gyönyörérzés áradt el, a szemekben örömköny ragyogott. A közönség időközönként ismételve kiáltotta a lelkesítő zászlófeliratokat s nemzeti dalokat énekelve adott hazafias örömének kifejezést. Mindenki nemzeti szinü selyem szalagcsukrokat [cocarda] tüzött mellére, s az egyik Unio feliratu lobogót a tanácsház fedele homlokzatára tüzték fel. (…) Estve 2–300 fáklyával, zeneszónál, közbenközben harsogó: ÉLJEN AZ UNIO! kiáltások közt, nemzeti lobogókkal ment az ifjuság elébb a kormányzó, azután id. gróf Bethlen János, végre Méhes Sámuel házához a nap diadala fölött örömüket s e férfiak iránti tiszteletöket és hálájukat kifejezni." (Jakab 1888. 1022.) A történész gesztusa az eseménysorozat ünnepi bemutatásával maga is emlékezetkonstruálás, az utólagos eseményalkotás technikáit alkalmazza.[6]

Az eseményekre való figyelés, a megünneplésének igénye egyre határozottabb lett a század utolsó negyedében. Három évvel az első megemléke-

5. A népi kultúrában is a létezés kezdetét ruházzák fel nagy jelentőséggel. „A kezdet nagy jelentőségű szituációja újra megismétlődik az ünnep alkalmával, amely strukturálisan újrateremti azt a fontos határhelyzetet, amelyben a káoszból kozmosz alakult." (Pócs 1983. 197.)

6. Magának a történelmi ténynek a fogalma is egyes történészek szerint nem más, mint a történészi interpretáció nyomán létrehozott konstrukció (White 1997., Gyáni 2000.).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

zés után, 1876-ban a szervezők Március 15-i Állandó Bizottsággá alakultak. Ugyanez a bizottság létesítette 1892-ben az 1848–49. Országos Történelmi és Ereklye Múzeumot, és alapította ugyanebben az évben az 1848–49. Történelmi Lapokat (Gaal 1998. 1–2.). Ekkor a szabadságharcot túlélő honvédok közül már csak néhányan éltek, tehát az események emlékezetét a felejtés veszélyeztette. A múzeum tárgyi emlékeket gyűjtött mint az események kézzelfogható bizonyítékait. A havonta kétszer megjelenő lap visszaemlékezéseket, dokumentumokat közölt. Folyamatosan ismertette az elhunyt szabadságharcosok fontosabb adatait, s az 1894. november 1-jei lapszámban *Emlékezzünk a halottakról* címmel közzé is tette a Házsongárdban nyugvók névsorát.[7]

Ezáltal magukra vállalták és fenntartották a kollektív emlékezet fölötti gyámkodás jogát, intézményesítették az oralitásban élő események korrigálását és hitelesítését.[8] A közelmúlt egyéni életeseményeit, élettörténeteit a nemzet történetébe ágyazták, és közösségivé formálták.

Kezdetben, főleg a kiegyezés előtti időszakban, az elhunyt honvédok sírjait – tartva a megtorló intézkedésektől – nem jelölték, vagy legfeljebb a halott nevét, születési és elhalálozási évszámait vésték fel. A későbbiek során a város által adományozott díszsírhelyekre temették őket, sírköveket, obeliszkeket állítottak. Például a csak 1867 után hazatért Bethlen Gergelyt (1810–1867) 1903. november 1-jén temették újra, és avatták fel oszlopát: „Harcolt a hazáért 1848-ban mint ezredes, a világszabadságért mint olasz tábornok” (Gaal 2003. 61.). A későbbi sírfeliratok megszövegezései is már nyíltan utaltak az eltemetetteknek a szabadságharcban betöltött tisztségére, illetve a megszerzett katonai fokozatra: Balázs Márton (1824–1895) „1848/49-es esemény bajnok” (Gaal 2003. 61.); „Bányai Sámuel/ városi tanácsjegyző/ 1848/49 honvéd százados”. (Gaal 2003. 34.); „Országos képviselő/ kormánybiztos/ tevékeny buzgó hazafi/ Asztalos Pál/ földi maradványait/ zárja e sírhant/ nemzete választottai közt/ szilárdul állva/ életében polgári tiszteletet/ halála után kortársai/ részt vevő könnyüit/ méltán kiérdemelte/ földi sárházától megvált/ élete 33ik évében/ 1849” (Gaal 2003. 82.); Bányai Vitális (1815–1888) „Becsület és haza/ volt vezércsillaga,/ élete csalódás/ és szenvedés vala.” (Gaal 2003. 65.); „Itt nyugszik/ Vogel Károly/ a kolozsvári könyvnyomdászok/ nesztora/ a koro-

7. Összeállítója Knapienszky Kázmér, az 1848-as lengyel légió Kolozsváron maradt tagja volt (Gaal 1998. 4.). A halottak névsorát Gaal György egészítette ki és közli (Gaal 1998. 6–7.).

8. Az írás dokumentatív természete lehetetlenné teszi a felejtést. Jan Assmann a hagyománynak a szóbeliségből írásbeliségbe való fordítását a rituális koherencia „ismétlésken yszerének” textuális koherenciával való felváltásaként értelmezi (Assmann. 1999. 88–89.).

nás arany érdem/ kereszt tulajdonosa/ 1848-/49-iki/ honvéd altiszt/ született 1829-ben/ meghalt 1906. nov. 12-én." (Gaal 2003. 50.); az utolsó 48-as honvédtisztként számontartott Eszterházy Miguel (1825–1923) „a Sándor-huszárok kapitánya, 48-as honvédtiszt, szabadsághős, ARADI fogolj" (Gaal 2003. 32.). Az egyik legismertebbnek, Bem alvezérének márványoszlopára csak ennyi került: INCZÉDY (Gaal 2003. 43.) Az így megfogalmazásra, bemutatásra kerülő élettörténetek a nagy hagyomány megformálása mellett didaktikus funkciókkal is bírtak: a közösség és a nemzet érdekeit felvállaló, azért életüket áldozó egyének életútjával modellezték a minőségi hazafiságot és tették legitimmé magát a nemzeti érzést. És hasonló logikával legitimálták magának a nemzetnek a létét: a nemzet létezik, hiszen szenvedtek vagy meghaltak érte.

1896. április 1-jén a két honvédtiszt kivégzésének helyére emlékoszlopot állítottak. A munkálatokat (a kő faragása és szállítása, vasrácskerítés kidolgozása, díszcserje- és hársfaültetés, aszfaltburkolat készítése) a szakemberek saját költségükön végezték, a szükséges alapanyagokat pedig a kereskedők díjtalanul bocsátották rendelkezésükre.[9]

Az emlékmű felirata a következő volt: HONVÉD/ VÉRTANUK/ EMLÉKE// A HAZÁÉRT/ ÉS A NEMZET JOGAIÉRT/ 1849. OKTÓBER 18-ÁN/ E HELYEN,/ A BITÓFÁN VÉRTANUHALÁLT/ SZENVEDETT/ TAMÁS ANDRÁS ALEZREDES/ Sz(ületett). CSIKMÁDÉFALVÁN 1784. X/16,/ SÁNDOR LÁSZLÓ TÁBLABIRÓ/ AZ I. SZÉKELY EZRED 1-SŐ ZÁSZLÓALJÁBAN/ NEMZETŐR TISZT/ Sz(ületett). CSIKTAPLÓCZÁN 1796.[10]

Az emlékművet a kivégzések évfordulóján, október 18-án leplezték le.

1897. március 12-én a Kolozsvár napilap rövid hírt közöl *Petőfi emléktábla leleplezése* címmel: „A felsőbb leányiskola a Biasini-szállodánál emléktáblát tétetett Petőfi ott időzésének emlékére. Az emléktábla leleplezése márcz. 15-én d. e. 10 órakor lesz. Ünnepi beszédet dr. Versényi György tanár mond."[11]

Március 15-én a megszokott helyeken ünnepelt a város. Tizenegy órától a Főtéren gyülekezett, hogy az „egyetemi polgárok lélekemelő ünnepének" tanúi legyenek. A központi egyetemtől vonultak fel zászlók és zene kíséretében. A műsort a polgári dalegylet nyitotta meg a *Himnusz*szal, majd Czakó Péter színművész elszavalta a *Talpra magyart*. Ezt követte Pazourek

9. 1848–49. *Történelmi Lapok* 1896. máj. 15–jún. 1.
10. 1848–49. *Történelmi Lapok* 1896. 7. sz.
11. *Kolozsvár* XI. évf. 58. sz. 1897. márc. 12.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Ferenc „lendületteljes ünnepi beszéde", amely a tömeg „éljenkiáltásai közepette végződött". Körösi Gábor színművész szavalata után ismét a polgári dalegylet énekelt, ezúttal a *Szózat*ot. A műsor zárásaként Csikay György zenekara játszott alkalmi dalokat.[12]

A megemlékezések ünnepi jellege mellé a szórakoztatás szerepe is társult. Az egész napos rendezvény a Vigadóban megtartott kulturális műsorral zárt. A megemlékezés egyik kitérőjeként a leányiskola felavatta az emléktáblát: „PETÖFI SÁNDOR/ És neje/ 1847. okt[óber]. 21-töl 24-ig./ Megjelölte a helybeli áll[ami]./ felsőbb leányiskola kegyelete/ 1897. márc[ius]. 15." Az emléktáblának is szerepe volt abban, hogy a szálloda előtti utcát 1898-ban Petőfiről nevezték el.

A forradalom kitörésének és az unió létrejöttének félévszázados jubileumán nagyszabású rendezvényekkel ünnepelt a város. Ezen a napon a forradalom szimbolikus rekonstrukcióját is elvégezték.[13] A tömeg a Redut elé vonult, ahol a városatyák „díszközgyűlést" szerveztek, illetve alakítottak az események analógiájára. Az ünnepi beszédek mellett Kőváry László szemtanúként idézte fel az uniós tárgyalásokat. Majd a levonuló városi vezetőség a várakozó tömeghez csatlakozva emléktábla-avatáson vett részt: „AZ ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉS/ ITT HATÁROZTA EL AZ/ UNIO/ LÉTESÍTÉSÉT MAGYARORSZÁGGAL/ 1848. MÁJ[us]. 30./ A FÉLÉVSZÁZADOS ÉVFORDULÓRA/ EMELTETTE AZ EMLÉKTÁBLÁT/ AZ EGYETEM IFJÚSÁGA/ 1898. MÁJ[us]. 30. A leleplezés előtti nap az utca nevét (Belmonostor) Unió utcára változtatták.[14]

Bem József emléktáblájának felállítását az Ereklye Múzeum bizottsága kezdeményezte. A vármegye és a város vezetői, valamint a még élő 1848-as honvédok jelenlétében leplezték le 1898. december 25-én: E HÁZBAN VOLT SZÁLLVA/ BEM JÓZSEF/ HONVÉD TÁBORNOK/ 1848 DECZEMBER 25-IKI/ GYŐZEDELMES BEVONULÁSAKOR.

Hatalom- és emlékezetváltások

Erdély 1918-as Romániához való csatolása nemcsak azt jelentette, hogy az addig Magyarországhoz tartozó országrész román fennhatóság alá került, hanem azt is, hogy Erdélynek ezután egy másik (román) történelem részévé kellett válnia. Az új hatalom új történelemszemléletet és ezzel

12. *Kolozsvár* XI. évf. 60. sz. 1897. márc. 15.

13. Ugyanerről számol be Keszeg Vilmos is a tordai március 15-ei ünnepségek kapcsán, amelyek az 1848-as nap stilizált reprezentációi kívántak lenni (Keszeg 2004. 26.).

14. Az utcának a Főtéren túli folytatását (Belmagyar) Kossuth Lajosról nevezték el.

együtt új, eltérő emlékezetet követelt. Mentalitásának az emlékterekben bekövetkező változásait is nyomon követhetjük.

A román hatalom az előző rendszerre utaló reprezentációk közül többet láthatatlanná tett. Az 1848–1849-es események nyilvános tárgyi interpretációit is – az események eltérő megítélése miatt – felszámolni igyekezett: a magyar és román nép ellenfélként élte meg a szabadságharcot. A vizsgált események emléknyomai közül először az 1920-as évek elején az unió emlékszövegét tüntette el, illetve cserélte le egy másikkal, a Memorandum-perre emlékeztetővel. Ugyanekkor vették le Petőfi emléktábláját a Biasini szállodáról, amelyet 1939-ben helyeztek vissza. A kivégzett honvédok emlékművét összetörték, és részben megsemmisítették.[15]

Mindezek a tények ugyanannak a kulturális folyamatnak a lenyomatai, amely egyfelől az emlékezetet, másfelől a felejtést működteti. Ha a térbeliesítésnek az emlékezés felel meg, akkor a tér felszámolásának, eltüntetésének a felejtés.[16]

Az emlékezet és tárgyiasított formáinak (emlékmű, emléktábla, szobor) negligálása, eltüntetése is következésképpen kulturális viselkedésnek számít, a múltról való reprezentáció használatának mellőzését jelenti.

A második világháború alatti új „magyar világ" folytatta a korábban megkezdett emlékezetszervezést. Visszaállította az eltávolított emléktáblákat, így 1941-ben az unió létrehozásáról szóló is a helyére került, felváltva a Memorandum-perre emlékeztetőt. (Az uniós táblát az 1940-es évek közepén végleg eltávolították.)

Az emlékezet tárgyiasított nyomainak eltüntetését nemcsak szimbolikus területsértésként értelmezte a magyar hatalom. A honvédeknek a román hatalom által leromboltatott emlékművét visszaállította némileg módosított szöveggel, és újabb két emléktáblával egészítette ki. Az egyik szöveg az emlékezet újraállításáról szólt: „BARBÁR KEZEKTŐL LEDÖNTÖTT EZEN/ EMLÉKET FELKUTATTA ÉS VISSZAÁLLITOTTA/ A 25. ÖNÁLLÓ LÉGVÉDELMI GÉPÁGYU-/ ÜTEG 1941. AUGUSZTUS 10-ÉN." A másik emléktábla a fogadalom, a múlt iránti kegyelet megerősítése: VÉRTANUSÁGTOK MEGSZENTELT HELYÉN/ EMLÉKETEK E KŐBETŰK ŐRZIK./ DE MAGYAR SZÍVBEN JOBBAN, MINT A SZIKLA/ MEGTARTJUK MAJD VÉGTELEN IDŐKIG." (Lőwy–Demeter–Asztalos 1996. 189.). Az utóbb állított

15. Az obeliszket még a leleplezése előtt, 1896. április 20-án este Kolozsváron tanuló szász diákok megrongálták, oldalait telefirkálták.

16. Bár Tzvetan Todorov szerint az emlékezetnek nem a feledés az ellentéte. A szerző értelmezésében a szembenálló terminusok inkább a megőrzés és az eltörlés (feledés), az emlékezet mindig és szükségképpen közvetítő a kettő között (Todorov 1996. 30.).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

emléktáblákat a második világháború után tüntették el, az emlékmű többi részét az 1980-as évek közepén döntötték le. Az 1989-es forradalom után a megmaradt részeit rendezték, évente (november 6-án) megemlékezéseket tartanak mellette.

A második világháború után fokozatosan berendezkedő román kommunista rezsim kezdetben nem tekintette a maga számára használhatónak 1848–1849 történeti hagyományait. Az 1965 után hangsúlyosodó hivatalos történetszemlélet már a román szabadságharc emlékezetét alakította. Avram Iancu alakjának és tetteinek mitizálása lehetőséget teremtett arra, hogy a román történetírás legérzékenyebb területét, a nemzet létrejöttét, az önállósági törekvéseket példázza és legitimálja.[17]

Ez a koncepció a forradalom és szabadságharc eseményei közül leginkább a balázsfalvi nemzetgyűlésre fókuszált, amelybe a román országrészek és Erdély egyesítésének korai szándékait vetítette vissza.

1968 és 1972 között a kommunista diktatúra politikai engedményeket tett kisebbségi ügyekben. Erre a rövid időszakra az emlékezetkonstruálás, emlékállítás viszonylagos feléledése vált jellemzővé.[18]

Ebben a kanonizálási hullámban állítottak emléktáblát a Biasini-szálloda épületén a (román) szabadságharc eseményének: „Itt, az egykori Biasini szállóban szállt meg az Erdélyi-szigethegységbe, Avram Iancuhoz vezető útján Cezar Bolliac (1813–1880) kíséretében Nicolae Bălcescu (1819– 1852).”[19] A román emléktábla felhelyezése az előzőleg már a magyarok által megjelölt épületre folytatása és felerősödése volt annak a folyamatnak, amelyet az etnikumközi, emlékezetért vívott szimbolikus harcnak nevezhetünk.

Avram Iancu átmeneti lakását is megjelölték a Biasini szálloda közelében: „Itt lakott főiskolai tanulmányai idején (1841–1844) Avram Iancu, az 1848-as erdélyi forradalom kiemelkedő vezetője, a társadalmi és nemzeti jogok lelkes harcosa. Leleplezve 1972 szeptemberében.”[20]

A Petőfi utca átnevezése Avram Iancura ebben az időszakban történt.

17. Avram Iancu kultusza a román országrészekben nem csupán Erdélyben jelenik meg (Boia 1999. 277.).

18. Mintegy 40 emléktáblát helyeztek el Kolozsváron, nagyobbrészt román vonatkozásúakat, különösebb nyilvános és ünnepi ceremónia nélkül.

19. Eredeti szöveg: AICI, ÎN FOSTUL HOTEL/ BIASINI, A POPOSIT ÎN ZILELE/ DE 17–23 IULIE 1849, ÎN DRUM/ SPRE MUNŢII APUSENI LA AVRAM IANCU,/ NICOLAE BĂLCESCU (1819–1852)/ INSOŢIT DE CEZAR BOLLIAC (1813–1880).

20. Eredeti szöveg: AICI A LOCUIT ÎN TIMPUL/ STUDIILOR ACADEMICE (1841–1844)/ AVRAM IANCU,/ EMINENT CONDUCĂTOR AL REVOLUŢIEI/ DIN TRANSILVANIA DE LA 1848./ LUPTĂTOR ÎNFLĂCĂRAT PENTRU/ DREPTATE SOCIALĂ ŞI NAŢIONALĂ./ Dezvelită în septembrie 1972.

Ennek az emlékezetért folyó harcnak vagy az emlékezetek közötti rivalizálás folyamatának magyarázatára a foucault-i diskurzusmodellt tekinthetjük érvényesnek. A szerző a diskurzuson azt a szimbolikus jelentésegyüttest érti, amelyért és amelynek eszközeivel a társadalomban harc folyik. A diskurzus természete pedig, hogy az eltérő véleményeket kizárja, marginalizálja (Foucault 1998.). Ennek a teóriának a jelen vizsgálati tárgyra való alkalmazása azt jelenti, hogy a múlt megjelenítése, a jelent legitimáló kollektív emlékezet eszköz annak a szimbolikus hatalomnak a megszerzésében, amelyért a magyar és román diskurzustársaságok versengenek.

A rövid nyitás utáni időszakban vált hangsúlyosabbá a román hatalom számára 1848–1849 emlékezetének megalkotása. A kommunista diktatúra elfojtotta az interetnikus konfliktusokat, a hatalométól eltérő nemzeti ideológiák, vélemények a nyilvánosság szintje alá kényszerültek. A fenti elmélet értelmében egyetlen diskurzus, a hatalmi beszédmód uralta az események emlékezetéről való beszédet. Célja a román nemzet létrejöttének utólagos megteremtése volt, egy olyan múltkép megkonstruálásával, amely a magyar (immár kisebbségi) emlékezetet is ellensúlyozni tudta.

1979-ben a Báthory István Líceum fennállásának 400. évfordulóján emléktáblát helyeztek el az intézményen. A román nyelvű szöveggel a román nemzeti emancipáció történetét forgalmazták: „Itt működött a kolozsvári Kegyesrendi Gimnázium, amelyben számos román diák tanult, közöttük Avram Iancu, Gheorghe Bariţiu, Al. Papiu-Ilarian, Constantin Roman, Ion Suciu, Iosif Suluţiu, Iacob Bologa, Nicolae Popea, Constantin Secăreanu, Constantin G. Ioan és a Buteanu fivérek, akik jelentős szerepet játszottak az 1848-as forradalom idején. Az iskola román diákjainak körében uralkodó román nemzeti egyenjogúsítási óhaj volt az Aurora ('kikelet') egyesület (1848) és a Zorile ('hajnal') című irodalmi lap alapja."[21]

A hivatalos ideológia a magyar emlékezetet ellensúlyozandó az eseményeknek azon mozzanatait emelte ki, amelyek kompromittálóak a szabadságharc megítélésében. A Fellegvár kaputornyára helyezett szöveg ezt a tö-

21. Eredeti szöveg: AICI A FUNCŢIONAT LICEUL PIARIŞTILOR/ DIN CLUJ, FRECVENTAT DE MULŢI TINERI/ ROMÂNI, PRINTRE CARE AVRAM IANCU,/ GHEORGHE BARIŢIU, AL. PAPIU-ILARIAN,/ CONSTANTIN ROMAN, ION SUCIU, IOSIF/ SULUŢIU, IACOB BOLOGA, NICOLAE POPEA,/ CONSTANTIN SECĂREANU, CONSTANTIN/ G. IOAN ŞI FRAŢII BUTEANU, CARE AU/ JUCAT UN ROL ÎNSEMNAT ÎN TIMPUL/ REVOLUŢIEI DE LA 1848. DORINŢA DE/ EMANCIPARE NAŢIONALĂ A POPORU-/ LUI ROMÂN CARE DOMNEA ÎNTRE/ STUDENŢII ROMÂNI DE LA ACEST LICEU/ A STAT LA BAZA SOCIETĂŢII „AURORA"/ (1845) ŞI A FOII LITERARE „ZORILE".

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

rekvést képviseli: „Az ellenforradalmi magyar nemesség parancsára 1849. május 11-én ezen a helyen végezték ki Stephan Ludwig Roth szász tanárt, haladó szellemű értelmiségit, az 1848-as forradalom tevékeny harcosát, a szász lakosság és a román nép társadalmi és nemzeti jogainak fáradhatatlan támogatóját."[22]

A magyar szabadságharc ellenforradalminak való beállítása a hivatalos román történelemszemlélet mentén értelmezhető: a román szabadcsapatoknak a nemzeti jogokért vívott harcai képviselték az igazi forradalmat az elnyomó magyar hatalommal szemben.

Szimbolikus térharcok az események ürügyén

Az 1989-es forradalom nemcsak a politikai rendszer, hanem a múltról folyó diskurzus vonatkozásában is cezúrának tekinthető. Kolozsváron minden eddiginél intenzívebben lángol fel az emlékezet újraalkotásáért folyó törekvés. Az új rendszer számára a társadalmi-politikai legitimizáció és otthonosság érzetét nem nyújtó emléktárgyak terhessé váltak. A történelmi reprezentációk nagyarányú felszámolása így vált indokolttá. Történelmi-politikai események nyomait (munkásmozgalmak, szakszervezeti gyűlések stb.) tüntették el a térből. Helyükbe az előző totalitárius rendszerek áldozatainak emlékei, új történelmi események, személyiségek kerültek.

1848–1849 emlékezete változatlanul érvényesnek, értelmezhetőnek, állandónak mutatkozott. A magyar etnikum számára a rendszerváltás a forradalom és szabadságharc megünneplésének lehetőségét is ígérte. A helyi román elit is egyre inkább igényt tartott az események megformálására. A Gheorghe Funar-féle korszakban, 1992 és 2004 között a vezetői pozíciót birtokló román hatalmi elit olyan nacionalista diskurzust vállalt fel és éltetett, amely ellehetetleníteni igyekezett a magyar emlékezetért folytatott beszédmódokat. A polgármester már első kampánybeszédeiben a múlt újraalkotását, új emléktárgyak létrehozását ígérte a magyar emlékezet ellenében.

A szimbolikus helyekért folyó harc részeként a román elit először a főteret mint magyar etnikus teret igyekezett semlegesíteni, illetve kisajátítani,

22. Eredeti szöveg: ÎN ACEST LOC A FOST/ EXECUTAT, LA 11 MAI 1849, DIN/ ORDINUL NOBILIMII CONTRA-/ REVOLUŢIONARE MAGHIARE, PRO-/ FESORUL SAS STEPHAN LUDVIG/ ROTH, INTELECTUALUL PROGRESIST,/ MILITANT ACTIV ÎN REVOLUŢIA DE/ LA 1848, SUSŢINĂTORUL NEOBOSIT/ AL DREPTURILOR SOCIALE ŞI/ NAŢIONALE ALE POPULAŢIEI SĂ-/ SEŞTI ŞI ALE POPORULUI ROMÂN."

a román nemzeti térhez csatolni: a Mátyás-szobor felcímkézése a román nemzeti ünnepen, az előtte folyó ásatások, a tér emlékművekkel való bezsúfolása ezt leginkább bizonyító eljárások.[23]

Egy évvel később megalkották és rituálisan birtokba vették a román centrumot. 1993. december 1-jén felavatták a tér névadója, Avram Iancu szobrának talapzatát. A román nemzeti ünnepeken, kiemelt időpontokban csomósodó térrendezési eljárások a román nemzeti érzésre, történelemtudatra apellálva tették legitimmé az emlékezetformálás, emlékezetalkotás gesztusait. Ebben az olvasatban Mátyás román származású, az övéivel szemben elbukó király, akinek emlékezetét Avram Iancu emblematikus figurája, mítosza hivatott maradéktalanul ellensúlyozni. Az utóbb kialakított tér szimbolikus erejét a periodikus bejárási gyakorlatokból, katonai parádékból és politikai reprezentációkból merítette.[24]

A főtéri rendezések mellett más magyar emlékterekre is rátelepedett a román diskurzus. A román félnek, bár korábban már megjelölte a helyet, a Biasini-szállodához bejárási-beélési gyakorlatai, megemlékezési rítusai nem kapcsolódtak. 1848–1849 eseménye megmaradt a magyar etnikum fő nemzeti ünnepének. Ezt az ünnepséget a polgármester igyekezett visszaszorítani, törvényes kereteken kívül helyezni.[25]

1996 márciusában a helyi román vezetőség is bejelentette igényét a szimbolikus térteremtést és a március 15-i ünneplést illetően. Erre ugyanazt a teret és időt választotta, amelyet a helyi magyarság magának tartott fenn. 13-án *Megemlékezési összejövetel* címmel a Polgármesteri Hivatal és az Állami Levéltár felhívást tett közzé a helyi román újságban. A lakosságot kérték a márciusi ünnepen való részvételre, hogy együtt ünnepelhessék az „1848-as Forradalom Vezetőinek és a meggyilkolt románok tízezreinek emlékét".[26] Az ismertetett program az ünnepély csúcspontjaként a George Bariţiu és Nicolae Bălcescu emléktáblájának leleplezését nevezte meg.

23. A főtér szimbolikus átrendezéséről, a szimbolikus térharcokról átfogó elemzést Feischmidt Margit írt (Feischmidt 1994. és 2003.).

24. A hatalmi diskurzusok által a fizikai terekhez rendelt szimbolikus (a miénk és övék dichotómiájára építkező nemzeterősítő) jelentések vizsgálatát Kolozsvár példáján Szabó A. Töhötöm végezte el (Szabó 2004.).

25. Gheorghe Funar polgármester kijelentése: „Március 15 az erdélyi magyarok által elkövetett atrocitások kiindulópontja volt. Utódaiknak nem lenne szabad nemzeti napként ünnepelniük, ehelyett inkább bocsánatot kellene kérniük a megtörténtekért a románoktól." (Adevărul de Cluj 1996. március 16–17.)

26. Adevărul de Cluj 1996. március 13.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A megjelölt napon a korábbi román nyelvű emléktábla helyébe a következő kétnyelvű (román és angol) szöveget helyezték: „Ebben az épületben szálltak meg az 1848–1949-es években, a nemzeti szabadságért és egységességért folyó harc szervezései közben George Bariţiu és Nicolae Bălcescu. A románok szent ügyének kinyilvánítását a magyar nemesség véres megtorlása követte, amelynek során legyilkoltak 40 000 románt, felperzseltek és feldúltak 230 falut."[27]

Az emléktábla létjogosultságát rangos egyházi elöljárók által történő felszentelésével legitimizálták. A tartalom hitelesítésére a délután kezdődő *Supplex Libellus Valachorum 205* című, a Polgármesteri Hivatal nagytermében megtartott konferencia volt hivatott, amelyen akadémikusok, egyetemi professzorok, kutatók vettek részt. A gesztus legitimitását a konferenciát követő, *Supplexe româneşti oglindite în documentele clujene din veacul al XVIII-lea* című dokumentumkiállítás is biztosította.

Az események román emlékezetével további fontosnak ítélt térrészeket jelöltek meg. 1997-ben a Fellegváron, a korábbi fakereszt helyébe egy méreteit tekintve impozáns emlékművet emeltek. A város legtávolabbi területeiről is látható emlékműre helyezett szövegek közül egyik kommunistaellenes, a másik pedig 1848 sajátos értelmezése: „Ezen a Fellegvárnak nevezett magaslaton és más Kolozsvár környéki helyeken az 1848-as erdélyi forradalom megtorló hadjáratában nagyszámú románt végeztek ki. Alexandru Bătrâneanu prefektus, Vasile Simonis, Vasile Turcu, Alexandru Ţicudi tanácsosok és a nagy német történész és gondolkodó, Ştefan Ludwig Roth emlékére, és sokaknak, akiknek egy részét feljegyezték a kor

27. Eredeti szövegek: ÎN ACEASTĂ CLĂDIRE/ AU POPOSIT ÎN ANII/ 1848–1849,/ ÎN TIMPUL DESFĂŞURĂRII/ ACŢIUNILOR DE ORGANIZARE/ A LUPTEI PENTRU/ LIBERTATE ŞI/ UNITATE NAŢIONALĂ,/ GEORGE BARIŢIU/ ŞI / NICOLAE BĂLCESCU/ MARI PERSONALITĂŢI/ ALE REVOLUŢIEI ROMÂNE/ AFIRMAREA IDEALURILOR/ SACRE/ ALE ROMÂNILOR/ A DECLANŞAT/ REPRESIUNEA SÂNGEROASĂ/ CONDUSĂ/ DE NEMEŞII UNGURI/ ÎN TIMPUL CĂREIA/ AU FOST UCIŞI PESTE/ 40000 DE ROMÂNI,/ ŞI AU FOST INCENDIATE/ 230 SATE; IN THIS BUILING/ WERE HOSTED BETWEEN/ 1848–1849,/ DURING THE DEVELOPMENT/ OF THE BATTLE/ FOR/ FREEDOM/ AND NATIONAL UNITY,/ GEORGE BARIŢIU/ AND/ NICOLAE BĂLCESCU/ GREAT PERSONALITIES/ OF THE ROMANIAN REVOLUTION/ THE ATTEMPT OF THE ACTION/ TAKEN BY/ THE ROMANIAN PEOPLE/ FOR RACHING/ ITS SACRED IDEALS/ UNLEASED A/ BLOODY REPRESSIONS/ LED BY HUNGARIAN ARISTOCRACY/ WHILE OVER/ 40000 ROMANIANS/ WERE KILLED,/ 230 VILLAGES WERE BURNED/ AND TOTALLY DESTROIED.

dokumentumaiban és sok olyannak, akiknek neve ismeretlen maradt. Kivitelezte a S. C. Turnătoria Metalul 1997-ben."[28]

A fentiekből látható, hogy az 1989 után újradefiniálódó román nemzeti diskurzus a város legjelentősebb tereit foglalta le az emlékezet konstruálására. A vizsgált események tárgyiasított emlékezete birtokolja a szimbolikus szempontból legfontosabbnak és legalkalmasabbnak ítélt helyeket. Az emlékezetről való beszélés uralásának szándéka a román vezetőség részéről kiterjed a magyar megemlékezések idejének kompromittálására is. Így értelmezhető a magyar nemzeti ünnepre való rátelepedés. Ez a nap az emlékállításokban, ritualizált eseményekben a legleterheltebb a román nemzeti ünnepnap után. A román polgármester 1999-ben emléktáblát avatott a Biasini-szálloda melletti mellékutcában, az ünneplő magyar tömegtől nem messze, „a kolozsvári egyetem első román nyelv és irodalom tanára" emlékére. 2000-ben pedig az 1919 és 1920 között a Kormányzó Tanács vallás- és közoktatásügyi feladatait ellátó intézménynek helyet adó épületet, illetve az Állami Levéltár 1923 és 1937 közötti székházát jelöltette meg. 2003-ban és 2004-ben egyházi elöljárók segítségével gyászmisét celebráltatott a Biasini-szállodánál. A rítust a magyar koszorúzási ünnepségek időpontja előtt végezték. A román halotti mise keretében feleleventették, verbalizálták az emléktáblán megfogalmazott eseményt. Az egyházi elöljárók a rítust „Nicolae Bălcescu, George Bariţiu, Avram Iancu és a 40 000, a haza szabadságáért az ördög ellen harcoló 1848–1849-es román hős emlékére"[29] celebrálták.

A magyar etnikum számára a Biasini-szálloda előtt történő koszorúzás maradt a március 15-i ünnepségek egyetlen nyilvános, központi része. Egyedül ezen a napon engedélyezett 1995-től a magyar nemzeti szimbólumok használata. Ennek a rítusnak az állandó előjátékául a Szent Mihály katolikus, illetve a farkas utcai református templom terében elhangzó ünnepi beszédek szolgáltak. Emlékállításra 1848–1849 emlékezetének kapcsán sem szolgáltatott a városi vezetőség törvényes keretet. Az emlékállítások így

28. Eredeti szöveg: PE ACEASTĂ ÎNĂLŢIME NUMITĂ/ „CETĂŢUIA"/ ŞI ÎN ALTE LOCURI DIN ZONA CLUJULUI, AU FOST EXECUTAŢI/ UN MARE NUMĂR DE ROMÂNI,/ ÎN CAMPANIA DE REPRIMARE A REVOLUŢIEI DE LA 1848 DIN TRANSILVANIA./ */ IN MEMORIAM/ PREFECTUL/ ALEXANDRU BĂTRÂNEANU,/ TRIBUNII/ VASILE SIMONIS,/ VASILE TURCU,/ ALEXANDRU ŢICUDI/ MARELE ISTORIC ŞI GÂNDITOR GERMAN/ ŞTEFAN LUDWIG ROTH/ ŞI MULŢI ALŢII,/ UNII, CARE AU FOST POMENIŢI ÎN DOCUMENTELE VREMII,/ ALŢII, CEI MAI MULŢI, ALE CĂROR NUME AU RĂMAS NECUNOSCUTE./ EXECUTAT DE S. C. TURNATORIA METALUL 1997.

29. Részlet az elhangzott szövegből.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

a kvázi-nyilvános, nemzetileg homogén környezetben, a templomokban és iskolákban folytak. A Brassai Sámuel középiskolában az egykori kollégium honvédjaira emlékeztek: „AZ UNITÁRIUS KOLLÉGIUM/ 47 diákja emlékére,/ akik részt vettek az 1848–49-es/ magyar szabadságharcban./ Sokan közülük életüket áldozták/ népünk szabadságáért./ Példájuk buzdítson, örökségüket/ ápoljuk és adjuk tovább!/ 2002. március idusán." Az evangélikus egyházközség a templomában adott helyett a forradalmár emlékének: „Annyi jogunk lesz eredményeinkhez,/ amennyi helyet foglal el szivünkben a hit tüze!"/ KOSSUTH LAJOS/ 1802 – 1894/ evangélikus egyházához mindhalálig hű,/ a nemzet szabadságáért küzdő magyar/ hazafi emlékére állittatta az emléktáblát/ születésének 200. évfordulóján/ a Romániai Ágostai Hitvallású Evangélikus-/ Lutheránus Egyházkerület és/ a Kolozsvári Egyházközség./ Kolozsvár, 2002.

A magyar részről való emlékállítások behúzódása ezekbe a belső terekbe az emlékezetnek a helytől kölcsönzött szakralizálódása és nemzeti-morális értékforgalmazása mellett annak elszigetelődését is jelzik. Az emlékezetközösség partikulárisként mutatkozik, az emlékezet pedig ezekben a homogén terekben nem töltekezhet a működéséhez szükséges etnikus interpretációkkal, ugyanakkor az intézmények profilja és zártsága nem teszi lehetővé az állandó receptálását a kívüllállók részéről.

Összegzés

1848–1849 emlékezetének megteremtése, kibontakozása a 19. század utolsó harmadában a nemzetépítéssel áll összefüggésben. A szűkebb emlékezetközösségek (egyén, család) sorseseményeit leválasztották a partikularitás síkjáról, és beemelték a városi emlékezeti kultúrába. Az egyéni élettörténeteket a tömegek részvételére építő megemlékezések gesztusával nyilvánossá tették, a családi életeseményeket, tragédiákat a nemzeti történelem részévé avatták. A közelmúlt eseményeinek felhasználásával vagy létrehozásával a hagyományteremtés mellett a nemzetteremtést, -erősítést szolgálták. Ezáltal a családi emlékezetet alkotó partikuláris hagyományt a nemzet mint az *elképzelt közösség* (Anderson 1989. 4.) koherenciáját biztosító tudáskészlet részévé avatták. Ez a fajta kiteljesítés vagy kisajátítás identifikációs, legitimizációs és didaktikus funkciókat rendelt a nemzeti emlékezet használatához.

Az emlékezet kihelyezésének szándéka az emlékhordozók fogytával (honvédok és családtagjaik halálával) lett hangsúlyossá. Az események emlékterének a megteremtésében – ahogy az más emlékállítások során is általánosan megfigyelhető – nem maga a megemlékezett esemény, hanem a megemlékező csoport kiléte, a megemlékezés célja és módja bírt elsőbbség-

gel. A kezdeti, szűkebb csoportkezdeményezések hivatalos ideológiával feltöltött eseménysorokká váltak.

A nemzetet belülről körvonalazó emlékezet létrehozza, illetve megengedi a saját és az idegen közösség dichotomikus megkülönböztetését. Az 1918 utáni emlékezetkezelési gyakorlatok már ezt mintázták. Nem valamire, hanem valami/valaki(k) ellen emlékeztek, ahol a magyar és román etnikum között állandósulni látszó konfliktus játszotta a főszerepet. A hatalmi mezőt egyre inkább kisajátító román elitnek – számára idegen etnikus térben – egy kiterjedtebb 1848–1849-es magyar hagyományt kellett ellensúlyoznia. Ez is magyarázza az emlékezetkonstruálás hevét a román hatalom részéről.

A megemlékezések előkészítéséhez és lefolyásához sokkal árnyaltabb diskurzusok kapcsolódtak, ezért úgy gondolom, hogy nem csupán a problémás interetnikus viszonyra fókuszálva kell vizsgálnunk az eseménysorokat. Az emlékképzés eseményeibe különböző társadalmi-politikai kontextusok épültek bele, különféle diskurzusok kapcsolódtak. (Ezeknek vizsgálata további kutatások feladata.)

Az események értelmezései, a megemlékezések lefolyásai meggyőzően bizonyítják, hogy az emlékezés és a múltról való beszéd nem öncélú tevékenység, hanem társadalmi és politikai érdekek által működtetett. Nem az egységes Kolozsvár, hanem a lokális csoportok emlékeznek. Az ünneplő tömegnek nem homogén, hanem különböző pozíciókból megalkotott interpretációkat közvetítenek. Csoportok és csoportérdekek sajátítják ki a múltat, az emlékezést. A politikum hangsúlyos jelenléte felveti és további kutatásokig nyitva hagyja annak kérdését is, hogy az események ünneplése, komemorációs használata őszinte és ilyenformán érdekmentes múlttisztelet vagy az emlékező jelen állandó nyilvános és helyzetekre alkalmazott öndefiníciója; egy eldöntetlen interetnikus konfliktus évről évre való megismétlődése, magáért az emlékezetért folytatott küzdelem megjelenítése. Azaz: mennyiben megemlékezési rítus és mennyiben politikai szimuláció?[30]

30. Ezért a problémafelvetésért Keszeg Vilmosnak tartozom köszönettel.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Irodalom

ANDERSON, Benedict
1989 Képzelt közösségek: megjegyzések a nacionalizmus eredetéről és terjedelméről. *Janus* VI/1. 3–12.
ASSMANN, Jan
1999 *Kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest
BOIA, Lucian
1999 *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Bukarest–Kolozsvár
FEISCHMIDT Margit
2003 Szimbolikus konfliktusok és párhuzamos nemzetépítés. Az erdélyi nemzeti rítusokról és diskurzusokról a kolozsvári Mátyás szobor körüli 1992-es konfliktus példáján. In: A. Gergely András (szerk.): *A nemzet antropológiája. Hofer Tamás köszöntése*. Budapest, 112–125.
1994 Szimbólumok – avagy Mátyás király és Matei Corvin – harca. *Hitel* 1. 31–48.
FOUCAULT, Michel
1998 A diskurzus rendje. In: Uő: *A fantasztikus könyvtár. Válogatott tanulmányok, előadások és interjúk*. Budapest, 50–74.
GAAL György
1998 1848/49 emlékhelyei Kolozsvárt. *Művelődés* LI/9. 1–7.
2003 *Tört kövön és porladó kereszten. Pusztuló múlt és fájó jelen a Házsongárdi temetőben*. Kolozsvár
GYÁNI Gábor
2000 Történelem: tény vagy fikció? In: Uő: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest
HALBWACHS, Maurice
1925 *Les cadres sociaux de la mémoire*. Paris
HOBSBAWM, Eric
1987 Tömeges hagyomány-termelés: Európa 1870–1914. In: Hofer Tamás – Niedermüller Péter (szerk.): *Hagyomány és hagyományalkotás. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, 127–197.
JAKAB Albert Zsolt
2003 Emléktábla-állítás Kolozsváron. In: Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok 2. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. Kolozsvár, 135–158.

2005 „Ez a kő tétetett…” Az emlékezet térbeliesítése Kolozsváron. In: Geambaşu Réka (szerk.): *RODOSZ-tanulmányok 2004. Társadalom- és humántudományok*. Kolozsvár, 225–238.

JAKAB Elek

1880 *Szabadságharcunk történetéhez*. H. n.

1888 *Kolozsvár története. Harmadik kötet, oklevéltárral. Habsburg-Lotháringiai korszak. (1690–1848.)*. Budapest

KESZEG Vilmos

2004 Az ünneplő Torda. Az ünneplés alkalmai és terei egy kisvárosban. In: Pócs Éva (szerk.): *Rítus és ünnep az ezredfordulón*. Budapest, 21–42.

KÓSA László

1980 *Megjártam a hadak útját. A magyar nép történelmi emlékezete*. Budapest

KRÍZA Ildikó (szerk.)

1998 *Történelem és emlékezet. Művelődéstörténeti tanulmányok a forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából*. Budapest

KULCSÁR-SZABÓ Zoltán

2000 A „korszak” retorikája. (A korszak- és századforduló mint értelmezési stratégia.) In: Bednanics Gábor – Bengi László – Kulcsár-Szabó Ernő – Szegedy-Masszák Mihály (szerk.): *Az irodalmi szöveg antropológiai horizontjai*. Budapest, 90–105.

LŐWY Dániel – DEMETER V. János – ASZTALOS Lajos

1996 *Kőbe írt Kolozsvár. Emléktáblák, feliratok, címerek*. Kolozsvár

PÓCS Éva

1983 Tér és idő a néphitben. *Ethnographia* XCIV/2. 177–206

SZABÓ Töhötöm

2004 Látható és láthatatlan terek Kolozsváron. *Néprajzi Látóhatár* XIII/3–4. 87–112.

TODOROV, Tzvetan

1996 Az emlékezet csapdái. *Világosság* XXXVII/10. 28–47.

VAJKAI Aurél

1998 *1848 emlékei a népi díszítőművészetben*. Szerkesztette Kríza Ildikó. Budapest

WHITE, Hayden

1997 *A történelem terhe*. Budapest

© www.kjnt.ro/szovegtar